

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 3 Juni 1900. No. 1170.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.

Inzendingen, die later dan Donersdag v. namiddag te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementenprijs: franco aan huis, per drie maanden / 1.50, voor het Buitenland per jaar / 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnee-enten worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.

„Een woonstede Gods in den Geest“.

[PINKSTEREN.]

Op welken ook gij mede gebouwd wordt tot een woonstede Gods in den Geest.

Ephese 2 : 22.

Pinksteren sluit de rij der vierdagen. Het was onder Israel het Oogstfeest, d. i. de volcinding van de moeite van den arbeid, als eindelijk de volle garven van ieders akker naar zijn schuren werden uitgedragen. En zoo ook is het in Christus' Kerk de heugenis van de volcinding van het groote werk der Verlossing. Het offer is nu gebracht. Christus is tot zijn heerlijkheid ingegaan. Hij zit nu als Koning op zijn troon, aan de rechterhand des Vaders. En zijn eerste daad als verheerlijkte Middelaar is, dat Hij den Heiligen Geest in zijn Gemeente uitstort. De vrucht van den arbeid zijner ziele. De oogst voor het Godsrijk van wat in bloed en tranen gezaaid was. Gelijik Johannes schreef: „Eerst was de Heilige Geest nog niet, omdat Jezus nog niet verheerlijkt was.“ (Johannes 7 : 38). Nu was Christus verheerlijkt. En zie, de Heilige Geest daalt in „de geloovigen“ als in zijn tempel neer. Het wordt nu: De Gemeente „in heilige tempel“ en in die Gemeente elk geloovige „een woonstede Gods in den Geest“.

Werkte dan buiten de Gemeente alleen de Vader en de Zoon, en de derde Persoon der Heilige Drie-eenheid alleen in Christus' Kerk? En ook, is er dan vóór den Pinksterdag alleen machtsoefening van den Vader en den Zoon, en begint de Heilige Geest zijn werk eerst op den Pinksterdag? Dit kan natuurlijk niet, want alzo zou de Eensgezindheid van den Drie-eenigen God verbroken worden. Overal waar in het geschapene God werkt, werkt Vader, Zoon en Heilige Geest. Terstond reeds in de schepping van alle ding, en voorts in de instandhouding en in het regement van al wat bestaat. Nooit en in geen ding kan of mag men zich den Heiligen Geest ooit als werkloos denken. Reeds toen onze wereld nog woest en ledig was en niets dan een bajert vertoonde, zweefde de Geest over den afgrond, over de diepte der wateren. En toch is er verschil. Toch kwam er met Pinksteren iets, dat er vóór Pinksteren niet was. Indien toch alles gebleven ware gelijk het vóór Pinksteren was, zou er ganschelijk geen Pinksterwonder, en op Pinksteren geen begin van een nieuwe orde der dingen geweest zijn. De Geest in alles en altijd, van den aanvang van de stofkens der aarde, en toch de Heilige Geest op Pinksteren eerst tot zijn Openbaring gekomen, — zie daar dus de tweeërlei belijdenis, die gelijkelijk moet worden vastgehouden, die schijnt te strijden, en deswege om verzoening vraagt.

Ook moogt ge niet zeggen, dat de Heilige Geest eerst op den Pinksterdag wederbarend in het hart begon te werken. Of zijn er dan vóór Bethleem geen geloovige kinderen Gods geweest? Was dan Abraham niet de „Vader aller geloovigen“? En smeekte David niet: „Heere, neem uwen Heiligen Geest niet van mij“? Van het Paradijs heeft God zijn uitverkorenen gehad. Te zijner tijd heeft God elk van zijn

uitverkorenen, ook onder het Oude Testament, met het zaligmakend geloof begiftigd. En geloof dat rechtvaardig maakt, is er buiten den Heiligen Geest nooit in enig menschelek hart.

Intusschen is één ding al aanstonds duidelijk: Is de kracht Gods in elk stofken, in elke waterdrop, in elk blad, in elke bloem, in de visschen der zee en in de vogelen des hemels, toch vat en verstaat ge aanstonds, dat de kracht Gods nog op heel andere wijze aanwezig is in den mensch die naar Gods eigen beeld geschapen werd. Ook ziet ge terstond in, dat er van God veel meer doorstraalt in den tot helder bewustzijn opgewassen man, dan in het kindken dat nog in de wieg sluimert. Klaarder nog voelt ge, dat God in zijn heiligheid veel krachtiger uitkomt in een mensch zonder zonde, dan in een mensch, wiens zieleleven door zonde verduisterd is. En het allerklaarst verstaat ge, hoe die heiligheid Gods nooit sterker in het schepsel doorbreekt, dan wanneer een zondaar ten leuen komt, met de zonde breekt, en nu als kind van God opwaakt.

Zoo is er een klimming in helderheid van Openbaring. Gods heilige mogendheid werkt in alle schepsel, maar in alle schepsel naar zijn aard. In een laagstaand schepsel zwakker, in een hoogstaand schepsel sterker. De plant openbaart meer van Gods heilige mogendheid dan het zand dat aan den oever der zee ligt. Het dier meer dan de plant. Onder de dieren de klokken en de mier, meer dan de goudvisch of de sprinkhaan. En dan opeens gaat het met magtiching sprong vooruit, als naast en over het dier de mensch optreedt, de mensch met zijn zedelijk besef, opkomend uit het Beeld Gods, waarnaar hij geschapen werd.

Hier ontstaat zich op eenmaal een geheel nieuw rijk van openbaringen van Goddelijke mogendheid, waaraan bij dier noch plant te denken viel. En toch is er ook onder menschen weer verschil in graad. In Henoch is meer van God te zien dan in Lamech. Meer nog, onder menschen is er tegenstelling van zonde en heiligheid. Tegen de zonde schittert Gods heilige mogendheid in zijn toorn, — in wat God zoekt en mint schijnt ze zacht door het wekken van teedere vroomheid. Zoo wordt de inwerking van God in zijn schepsel, de doordringing van het schepsel door Gods mogendheid, steeds rijker, voller, klaarder. Er straalt steeds meer van God in zijn schepsel uit. Er wordt steeds meer van God in zijn schepsel openbaar. Het is altoos het éne zelfde licht dat indringt; maar het glas is eerst gansch dof, allengs wordt het glanziger, eindelijk geheel doorzichtig, en ten slotte laat het de volle, rijke lichtstraal onbelennd door. Er is dus verandering, wisseling, een sterker worden van de openbaring. Doch die verandering is niet in God. Hij blijft in alles en alle eeuwen door dezelfde. Maar wat verandert, wat wisselt, wat verschilt is de aard van het schepsel, is in de mensch zijn toestand, en is in dien toestand zijn nog worstelen in de zonde, of zijn leven uit God. Al te gader verschillen onder de schepselen, en verschillen in den mensch, die tot noodwendig gevolg moeten hebben, dat de heilige mogendheid des Heeren in het éne schepsel zwak, in het andere machtig uitkomt; ook verschillen die noodzakelijk teweeg brengen,

dat in denzelfden mensch vóór zijn bekeering de openbaring Gods anders is dan na zijn bekeering; en zoo ook verschillen in het leven der menscheid, die ten gevolge moeten hebben, dat de openbaring niet in alle tijdperken even gelijke en van een zelfde karakter was.

Geldt dit nu van Vader, Zoon en Heiligen Geest, dan verstaan we het, hoe ook de Geest zweefde over den bajert, maar heel anders werkte in den mensch; toorn tegen den zondaar, maar wie God vreest troost; het rijkt doorbreekt in de wedergeboorte, en zich het helderst openbaart aan en in het kind van God. Plant en dier weten van den Geest niet. De zondaar weerstaat Hem en poogt Hem uit zijn ziel te bannen. Eerst het kind van God kent den Geest, laat den Geest binnen; en het is op den bodem van zijn hart, dat het Ik van den mensch het heilige Ik van den Geest ontmoet en met Hem het verbond der liefde voor eeuwig sluit. Eerst aldus treedt ons persoonlijk leven met het persoonlijk leven van den Geest in gemeenschap. Zoo maakt niet alleen de Vader en de Zoon, maar ook de Heilige Geest woning bij ons. Ons hart is dan „een woonstede Gods in den Geest“ geworden. En dit is bereikt, dat God zich in zijn eigen schepping een schepsel heeft verkoren, toebereid en wedergeboort, waarin zijn zelfopenbaring met persoonlijk bewustzijn genoten wordt.

Toch verklaart ook dit Pinksteren nog niet. Dit alles toch liet zich ook in Mozes, in David en Jesaja denken. Er moet nog iets bij, er moet nog gerekend worden met „het Lichaam van Christus“ in zijn realiteit. Er zijn afzonderlijke personen, maar die toch slechts bestaan als leden van het éne menschelek geslacht. Elk blad is iets apart, maar allen zijn aan den boom. Van dien boom afgescheid, verdort het blad en keert weer tot stof. En zoo ook bestaan wij menschen niet anders dan in de menscheid; en die vernieuwde menscheid, waar het kind van God wordt ingeschakeld, is „het mystieke lichaam van Christus“. Dit nu bestond ook vroeger in de belofte, dat het komend zou, in de hoop, in de profetie, in de schaduw van het symbool. Maar nog niet in de realiteit. Dit werd eerst mogelijk door de Vleeschwording, door het Kruis, door het verheerlijkt worden van Christus als het Hoofd. En nu eerst, nu Christus het Hoofd des Lichaams was geworden, nu was dat Lichaam er in de werkelijkheid, en nu eerst kon de Heilige Geest „in Hem als het Hoofd en in ons als het Lichaam wonen“. Niet door op zich zelf staande werkingen van den Heiligen Geest in de enkelen, maar door werkingen van den Heiligen Geest in de gemeenschap der heiligen, is de Gemeente, als geheel, het mystieke Lichaam als zoo danig, en juist hierdoor werd de werking op den enkele van heel andere natuur. En dit nu kon eerst na de Hemelvaart. De openbaring hiervan is het Pinksterwonder. Dit maakt tusschen vóór Pinksteren en na Pinksteren het allesbeheerschend verschil.

Eerst nu, nu de gemeente wordt tot „één heilige tempel“, eerst nu wordt ook de ziel van den enkele „tot een woonstede van God in den Geest“.

Letten we nu nog nader op den Geest, in zijn onderscheiding van den Vader en den Zoon, en in zijn karakter als de Heilige

Geest. Duidelijk toch leert Jezus: „Ik en de Vader zullen komen en wonen bij u maken“, en even duidelijk spreekt Paulus van „den Geest die in u woont“. Het hart van Gods kind is derhalve niet alleen een woonstede van den Geest, maar een woonstede Gods, d. i. van God Drie-eenig, edoch in den Geest, en dit nu verstaan we het klaarst, zoo we letten op de bijvoeging: „de Heilige Geest“.

Heilig, dat voelt ieder, is heel iets anders dan conform de wet. Heilig staat veel hooger, en wordt toch anderszits toegepast op allerlei, dat elk zedelijk karakter mist. Het altaar is heilig. De zalfolie is heilig. Het priesterkleed is heilig. De offerande is heilig. Het land is heilig. Heilig is daarom er wat afgescheiden is, al wat ontdaan is van alle vreemde bijmenging, wat zichzelf is, en wat zichzelf vrij houdt van al wat er niet toe hoort. God is heilig omdat Hij al het ongoddelijke met heiligen toorn van zich afweert en zijn eigen God-zijn onveranderlijk handhaaft. Heilig heet de Gemeente, omdat ze afgescheiden is van de wereld, iets op zichzelf, iets eighens in Christus is, en alzo een eigen karakter, een eigen bestaanswijze heeft te handhaven. Het hangt er dus voor elk schepsel van af, wie en hoe het zijn moet. Dat bepaalt het creatuur zelf niet, maar dat bepaalt God. En deswege wordt het onheiligh, als het anders wordt dan God het hebben wil, als het zich vermengt met wat er niet bijhoort, en als het zijn eigen stand en wezen vervalscht. Geheiligd wordt het dan weer, zoo het van dat vreemde wordt losgemaakt, zoo het weer zichzelf wordt, en in zijn ware orde en stand wordt teruggebracht. En ook al is dit nog slechts in beginsel geschied, dan is het in beginsel toch weer heilig, ook al werkt de zedelijke worsteling nog na.

Onder de schepselen nu geldt dit eerst van de soorten, en daarna van de individuen. De indeling van de schepselen in hun soorten is Goddelijke ordinantie, en dit stelt een heilige grenslijn; reden waarom Mozes wet de vermenging van tweeërlei zaad op den akker, en van tweeërlei stof aan hetzelfde kleed verbiedt. Er zijn niet maar planten, maar elke plant behoort tot een eigen soort, en in die veelheid en in die onderscheiding komt de majesteit van Gods scheppingsmacht uit. Er zijn niet maar dieren, maar elk dier behoort tot een eigen soort, en hoe scherper dit soort in het enkele exemplaar uitkomt, des te rijker is het. Zoo nu is ook de mensch een eigen soort wezen, naar Goddelijke bepaling, en vandaar dat niets als gruwelijker geoordeeld wordt, dan alle vermenging tusschen mensch en dier. Wat een mensch zijn moet, bepaalt niet de mensch, maar dit heeft God bepaald, en hoe voller, rijker en scherper de mensch zich van al het niet-menschelek onderscheidt en afsondert, des te heiliger wordt hij als mensch. Dit is Gods ordinantie over den mensch vervullen. Het is mensch zijn, gaaf en onvermengd, zoals God het soort wezens, dat menscheit heet, bepaald en verordend heeft.

Doch hiertoe bepaalt zich de onderscheiding en de afscheiding niet, die God gemaakt heeft. Hij gaf ons niet enkel een bepaling voor het soort „mensch“, waartoe we behooren moeten, maar gaf evenzeer een bepaling voor elk menscheit, individueel,

wat deze onder zijn soort, en in aansluiting aan de overigen van zijn soort, zijn zou. Niet alleen de mensch is iets eighens, iets afzonderlijks onder alle overige soorten van schepsels, maar ook onder de overige menschen van uw soort zijt gij iets eighens, iets op u zelf, iets apart in uw eigen persoon.

Daarin is uw karakter, uw roeping, uw toekomst. En ook hierin is de heiligheid. Ge zult heilig zijn, door u als mensch te handhaven in onderscheiding van alle overige schepselen. Ge zult heilig zijn, door u als ingelijfde in Christus te handhaven tegenover het leven der wereld buiten Christus. Maar ook, ge zult heilig zijn, door uw eigen persoon in onderscheiding van andere personen te handhaven. De zondaar is van zich zelf afgestaan. De verloren zoon keert weer tot zich zelve. En dit eigene van onze persoonlijkheid is in dien hoogen zin heilig, dat hij die overwint, van Christus een keursteen ontvangt, waarop een naam, zijn naam, staat, dien niemand kent dan hij zelf. De meest volstrekte afscheiding. Volkomen zich zelf. Niets dan zich zelf. Zich zelf, gelijk hij naar de Goddelijke voorbepaling zijn moet. En eerst als hij daartoe gekomen is, is zijn heiligheid volcind.

Ligt nu het heilige in het zuiver houden van alle deze door God gemaakte en bepaalde onderscheidingen: God heilig door zijn volstrekte onderscheiding van al het creatuurlijke; de onbewuste schepping heilig in haar soort door het zuiverhouden van de soort onderscheidingen die God onder de schepselen gesteld heeft; de mensch heilig door zijn eigen soort als naar Gods beeld geschapen van alle andere schepselen te onderscheiden; de Christen heilig door zijn gezet zijn in Christus te handhaven tegenover die onherboren wereld; en als persoon, in zijn persoonlijk bestaan heilig, door ten volle en met volkomen gaafheid dat bijzondere te zijn wat Gods ordinantie voor hem bepaald heeft; — dan verstaan we tevens waarom de Geest de Heilige Geest heet. Natuurlijk is ook de Vader heilig, en de Zoon heilig, evengoed als de Geest heilig is, en toch spreken we niet van den heiligen Vader, den heiligen Zoon en den heiligen Geest, maar steeds van Vader, Zoon en Heiligen Geest. Alleen bij den Geest wordt dat heilig bijgevoegd. En waarom anders, dan omdat het de Geest is, die juist dat persoonlijk, dat bijzondere, dat geheel eigene in het creatuur werkt. Als het nog alles één bajert is, zonder deeling of onderscheiding, is de Geest nog niet in het schepsel ingegaan, maar zweeft nog boven de wateren. Doch als straks de onderscheidingen komen, en alle leven een eigen leven vertoont, dan is het de Geest die werkt in al die onderscheiden krachten, gaven, talenten en hoedanigheden. En als eindelijk onder menschen elk mensch een eigen aangeleg, een eigen gave en een eigen roeping ontvangt, dan is het wederom de Geest, die alle deze grenzen belijnt en het heilig houden van elks eigen bestaan mogelijk maakt.

Als dus op den Pinksterdag de Heilige Geest woning maakt in de Gemeente van Christus, dan wordt ze daarom heilig, omdat de Heilige Geest haar eigen aard, haar onderscheiden wezen, haar tegenover de wereld staand karakter haar komt inprenten en waarborgen. Doch hierbij blijft het niet. Het

De kerk van Christus en de armen of ongelukkigen.

XVII.

Hoe goed en zuiver de beginselen ook waren, waarmee de kerk des Heeren in deze landen het werk der Barmhartigheid begon, het is bij die beginselen bijna geheel gebleven, ten minste wat de praktijk betreft. Een groote belemmering voor de rechte ontwikkeling van dien dienst der barmhartigheid was de inneming van de politieke macht in dit werk. Met de kerkgebouwen nam zij ook alle goederen en gelden ten behoeve der armen enz. welke de Roomsche-katholieke kerk derer landen bezat, onder bare hoede, toen de reformatie hier zegevierde en de Gereformeerde kerk publieke kerk was. Dit was natuurlijk, want zij behoorden aan alle inwoners des lands toe, en moesten dus ook allen armen en ongelukkigen, zonder onderscheid van religie, ten dienste staan. Een afzonderlijke administratie, een burgerlijke, werd het gevoerd, al werd het medezeggenschap hierin niet geheel den diakenen onthouden. Naast dit armegoed had men ook, wat de kerk ontving uit collecten, legaten en erfenissen en dat geheel onder de administratie der diakenen stond. De regel, dien de overheden zowel in het ene als in het andere volgden, kan samengevat worden in deze woorden: „De armegoederen zullen zonder onderscheid van religie en naar den nood der armen welkijken en, waar het gebrek is, in de kerken moeten worden uitgedeld; de Diaconiegeederen alleen blijven tot almoesen der armen, die lidmaten der kerk zijn.“ Het is dan ook niet te ver-

wonderen, dat men op het terrein der barmhartigheid niet noemenswaardig voortschreed. Men keerde veeleer terug op de wegen, die de Roomsche kerk in de middeleeuwen had gebaan en als de beste aangeprezen. De gemeente gaf geld of goederen, en de diaconie deed daarnaar naar hare beste weten ten goede der ellendigen. Opleiding voor 't werk der barmhartigheid kreeg eerstgenoemde zelden van laatstgenoemde. Samenwerking bestond tusschen beiden weinig. Ieder ging meestal zijns weegs. Niet altijd koos men de diakenen met 't oog op hun veelomvattenden arbeid. Zoo was het hier, zoo was het elders buiten ons land. Toch kunnen wij wijzen op achttien voorbeelden van goed begrip der Christelijke barmhartigheid. De bekende Dalton, schrijver van het leven des beroemden Lasco, heeft ons in kennis gebracht met de diaconie van Embden en verhaalt er van: „Daar waren vier verschillende soorten van diakenen met bijzondere rechten en scherp afgebakende arbeidsvelden; zij hadden hun vereenigingspunt in de verzorging der armen en verriichten hun dienst als een kerkelek ambt.“ Voor-

eerst had men de diakenen, die voor het armenhuis hadden te zorgen. Dit huis, ook wel de Herberg of Xenodocheon genoemd, was een omvangrijk blok huizen. In de dagen van het Pausdom was het een klooster, maar sedert de dagen der Hervorming diende het tot middellidig doeleinden van de meest verschillende soort. Waar tot dien tijd monniken een vadsig leven geleid hadden, werden nu de verschillende vertrekken gebruikt om aan arme, oude en zwakke mannen en vrouwen, aan kranken naar lichaam en ziel, aan wezen van beiderlei kunne, aan reizigers, die, door den nacht overvallen, geen ander onderkomen konden vinden, een toevluchtsoord te bieden. Ieder afdeling had daar bijzonder huis en hare bepaalde vertrekken. Zes diakenen bestuurden deze omvangrijke inrichting, waarvan twee voor hun geheele leven benoemd werden. Zij werden gesteund door vier

diakonessen, die, uit de aanzienlijke en godsvruchtigste weduwen der geheele stad gekozen, voor het vrouwelijke deel der huishouding zorgden.

De arbeid aan deze diakenen opgedragen, was niet gering; hij eischte veel van hunnen tijd en hunne goedwilligheid om de gemeente te dienen. De fondsen waren niet groot. Elk jaar hieven deze diakenen een zekere belasting van de lidmaten der kerk; zij ontvingen de legaten, hielden elken Zondag een schaalcollecte in de aan het huis verbonden kapel en vroegen in vereeniging met de predikanten door de geheele stad giffen, die gewoonlijk in natura werden gegeven.

Ook de diakonessen hielden elk jaar een rondgang van huis tot huis en zamelden in wat zij aan huisraad, linengoed en andere dingen voor de nooddriften in de „Herberg“ noodig hadden. Naast de velerlei soorten van verpleegden in het armenhuis werd ook rijklijk zorg gelragen voor die armen, welke in nood geraakt in hunne huizen, behoeften hadden aan ondersteuning. Voor hen werd goed gezorgd, terwijl men bedelaar en landloperij weerde. Het aantal diakenen voor de huisaantarmen bedroeg 32. Ook dezen moesten evenals die van het armenhuis, de verschillende gaven zelve en gedeeltelijk in vereeniging met de predikanten inzamelen. Hiertoef behoevde ook een zekere armenbelasting, legaten, die schaalcollecte bij de godsdienstoefeningen en buitengewone giffen. Voorts was dezen diakenen opgedragen het persoonlijk bezoeken der armen, het nauwkeurig onderzoek doen naar hunne persoonlijke behoeften, het aansporen der luiards, het straffen van hen, die de almoezen in brooddronkenheid vertoerden en het aanwijzen van gehal onwaardigen die uit de stad werden verdreven. Nauwkeuring moesten zij letten op arme schoolkinderen en behoeftige jongens, die een ambacht leerden; denulken mochten geen gebrek hebben aan voedsel en kleding. Evenzeer hadden zij toe te zien op alle menschen,

die geen vast verblijf hadden, opdat dezen niet van huis tot huis konden loopen en alzo gebruik maken van de middellidigheid der burgers.

Hierin hadden zij de hulp van bezoldigde armvoogden, wier taak het was de bedelaars van de straten te verdrijven, de reizende lieden naar het armenhuis te geleiden, waar zij voor een nacht kost en logies konden krijgen en ook een reispenning voor hunne verdere reis.

Elken Zondag na de godsdienstoefeningen kwamen de 32 diakenen samen onder praesidium der predikanten bij beurte. Alle armenzaken werden besproken; de persoonlijke belangen van iederen bedeelede afzonderlijk behandeld; onderzocht of hij een eerbaar leven leidde; behandeld de middelen, die men moest aanwenden om landloperen en luiards uit de stad te weren. Voor deze vergadering verscheen ook de arme, wiens levenswandel bespreekelijk was, om vermaand te worden.

Een derde soort van broeders en zusters, voor welke de diaconie van Embden's kerk te zorgen had, waren de talrijke, om hun geloofswille uit huis en hof verjaagde vluchtelingen, die in Embden een toevlucht vonden. De meesten dezer, wier aantal wel tot 6000 klom, waren van alle middelen onbtoot. In het begin hadden de inwoners willoig het hunne gedeeltelijk met de vluchtelingen, maar dezen verlangden spoedig naar een gelegenheid om zelve te zorgen voor hun en der hunnen levensonderhoud. Reeds in 1553 kwam de diaconie der arme vromdelingen binnen Embden tot stand. Zij waren 8, later 12 in getal en werden gekozen door de Embdensche predikanten en de vromdelingen. Iederen Maandagochtend hielden zij bij hunne landgenooten inzamelingen en deelden zij daarna onder de degenen, die behoefte hadden aan hulp.

DE GAAY-FORTHMAN.